

medija za vestima, oštre kritike i pritisak i antikomunizam kao kontrolni mehanizam). Iako postoje i kritike ove teorije, neosporno je da mediji imaju moć da oblikuju sve aspekte političkog, ekonomskog i kulturnog života, a Stojadinović je posebno istakao primere Libije, Vijetnama, kao i tabelarni pregled korišćenja pojma „genocid“ od strane medija u vezi sa događajima na Kosovu i Metohiji, u Istočnom Timoru, Turskoj i Iraku, a koje Čomski navodi kako bi dokazao upotrebu medija u propagandne svrhe zarad kreiranja željene stvarnosti.

Suprotstavljanje neoliberalnom modelu društvenog razvoja i njegovim akterima sociolog Miša Stojadinović posmatra preko upotrebe pojma globalizacija i nastanka antiglobalizacijskih pokreta kao procesa osporavanja neoliberalnog modela globalizacije i aktera globalnog upravljanja (Svetska trgovinska organizacija, Svetski ekonomski forum, G7, G8, Međunarodni monetarni fond – MMF, Svetska banka i dr.). Obrađen je i razvoj antiglobalizacijskih pokreta, koji je u prvom talasu započeo sredinom sedamdesetih godina 20. veka kao protest protiv strogih mera „strukturnog prilagođavanja“ od strane Međunarodnog monetarnog fonda, da bi u drugom talasu devedesetih godina 20. veka postao organizovaniji i sa jasnijim političkim ciljevima. Stojadinović se posvetio i alterglobalizacijskim pokretima kao formi novih društvenih pokreta koji predlažu alternativni model društvenog razvoja, a koji je inspiraciju pronašao u idejama Noama Čomskog. Kako se Čomski često naziva i anarhistom, a i sam ukazuje na da je njegov anarhizam obeležen klasičnom tradicijom (Bakunjin, Prudon, Kropotkin) posebna celina posvećena je analizi prirode anarhizma poznatog intelektualca.

Celokupno stvaralaštvo Noama Čomskog otvara i pitanje izazova i mogućnosti razvoja demokratije u savremenom društvu. Stojadinović ističe da je Čomski borac za demokratiju u pravom smislu te reči i protivnik onoga što se danas naziva demokratijom. Čomski smatra da u politici pojmovi demokratija, slobodno preduzetništvo, odbrana od agresije i mirovni procesi

imaju dva značenja, a ukazuje i da se demokratija koristi kao moćno ideološko oružje u čije ime je pod idejom očuvanja ljudskih prava došlo i do najvećih zločina. U završnom poglavlju knjige *Noam Čomski i savremeno društvo*, autor se osvrće i na pregled najznačajnijih teorijskih pristupa državi (pluralizam, teorija elita, teorija javnog izbora, institucionalizam, feministički i ekološki pristup državi), pri čemu analizira nove pravce u razvoju demokratskih kapaciteta.

Na osnovu knjiga, članaka i izjava Noama Čomskog Stojadinović ne ukazuje samo na značaj, doprinos i ograničenja njegove misli u proučavanju savremenog društva, već podstiče naučnu javnost na sagledavanje brojnih aktuelnih društvenih procesa. Autor se nije opredelio za interpretaciju već jasnim i preciznim stilom iznosi dosadašnja teorijskih saznanja i svoje ocene. Značajno je da pored neoliberalnog koncepta globalizacije i političkih posledica na međunarodne odnose, demokratije i uloge medija u savremenom društvu autor pažnju posvećuje i idejama Noama Čomskog koje se odnose na teze o savremenoj istoriji i reafirmisanju uloge intelektualca kao „savesti čovečanstva“. Iz bogatog stvaralačkog opusa Čomskog samo je sedam dela prevedeno na srpski jezik, stoga knjiga *Noam Čomski i savremeno društvo* doprinosi boljem razumevanju značaja njegove misli i dela. Istovremeno, neosporna je i naučna aktuelnost istraživanja problema savremenog društva.

Aleksandra Kolaković

Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, TITO, Profil, Zagreb 2015.

„Prof. dr. sc. Ivo Goldstein, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, godinama se uporno predstavlja, i samozadovoljno drži, stručnjakom za sva pitanja suvremene hrvatske povijesti. Točnije, povjesničar Ivo Goldstein rješenje svih pitanja suvremene hrvatske povijesti, posebice Drugoga svjetskog rata i poraća, godinama samozatajno vidi i nudi u formuli: Ja i moj otac. Goldstein se do sada predstavio

rasponom tema, problema i obradom različitih razdoblja prošlog vremena, kao i količinom objavljenoga, svestranim i upornim istraživačem naše povijesti. Tako se barem čini onima koji ne čitaju ili, pak, ne razumiju ono što čitaju. Naime, Goldsteinovi uradci su kompendij svakovrsnog neznanja, nesručnosti i šlamperaja. Kako je Ivo Goldstein visoko rangiran u hrvatskoj historiografiji, barem što se tiče visokoškolske diplome i znanstvenog zvanja, a i radnog mjesta, prešućivanje i toleriranje ovakvih „doprinosa“ historiografiji i znanosti više je nego pogubno i zabrinjavajuće.

Ne štedeći truda, vremena, prostora, riječi i papira, uz svesrdnu podršku raznoraznih, sklonih mu medija, Goldstein nas uporno, zabarikadiran posvemašnjim neznanjem, površnostima i neistinama, već neko vrijeme lobotomizira svojim „baš me briga“ pristupom. Goldsteinu, naprosto, nije jasno mnogo toga. Ukratko, Goldsteinovi radovi školski su primjer kako se ne treba i ne smije pisati. Goldsteinova je specijalnost pobrkati sve što se pobrkati može. Goldstein često za navode i podatke koje iznosi ne donosi izvore i literaturu, bez obzira je li riječ o važnim ili manje važnim navodima i tvrdnjama. Izvori i(li) literatura koje Goldstein donosi u bilješkama svojih uradaka, često ne potvrđuju ono što i kako navodi. Goldsteinovi navodi i tvrdnje, najblaže rečeno, zahtijevaju usklađivanje s činjenicama.“

Sve ovo iznio je prije tri godine dr. sc. Vladimir Geiger, znanstveni savjetnik na Hrvatskom institutu za povijest, u povodu neuspjelog nastojanja Ive Goldsteina da bude izabran za akademika, redovnog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti! Otac i sin Goldstein Geigerove su navode potvrdili u svojoj nedavno izašloj novoj knjizi, ovaj put o Josipu Brozu Titu. Na prvi pogled, obimna knjiga, debela, bilješke frcaju iz nje, literatura... No samo malo dublje analiziranje knjige dovodi do vrlo jednostavnog zaključka da ona ne donosi baš ništa novo nego je kompilacija svih mogućih radova koji su o Titu izašli proteklih desetljeća, pri čemu se krajnje nekritički uzima jugoslavenska, komunistička literatura. Otac

i sin u predgovoru navode kako se „svaki istraživač prošlosti mora odmaknuti od vlastite ili obiteljske memorije te istraživati i pisati vodeći strogo računa o pravilima formalne logike, znanstvene metodologije i posebnih pravila historičarskog zanata“. Oni se tako razbacuju velikim riječima, a knjiga im je zapravo obična apologija Josipa Broza Tita, što autori i ne skrivaju jer je njihov kut gledanja „antifašistički“ iako „historičarski zanat“ ne poznaje takav kut gledanja, nego samo činjenice. U tom kontekstu, to je i njihov obračun s drugim autorima koje omalovažavaju, proglašavaju jednostranima, pristrasima, ako nisi valjda na „antifašističkom“ tragu Titove biografije, pa se u knjizi razmeću objedama, poput „žutoštampanih novinara“ i „pristrasnih historičara“. Koliko su otac i sin istraživali, najbolje svjedoči činjenica da su kolegu Peru Simića optužili da je s Titom 1972. rušio srbijansko liberalno vodstvo, iako je činjenica da je bilo upravo suprotno. No Goldsteinovima su činjenice očito smetnja, ili nevažne, bitno da dobro zvuči ono što napišu!

Međutim, zaključak koji najviše poražava nakon iščitavanja njihove knjige jeste činjenica da otac i sin Goldstein ni jedne minute nisu proveli ni u jednom arhivu, u istraživanju Titove biografije. U popisu bibliografije kojom su se koristili nema ni jednog navedenog izvora. U hrpi bilješki, koje valjda trebaju dati ozbiljnost teksta, nema navedenog ni jednog izvornog dokumenta kojim su se oni koristili. To je sramota! Pisati knjigu o Titu, i još se predstaviti kao oni čija je riječ zadnja, a svi drugi ne valjaju, i prije toga ne istražiti archive, to je doista nečuveno. Istina jeste da se u historiografiji rade sinteze pojedinih tema, ali one se rade kad su iscrpljena više-manje sva arhivska istraživanja. Goldsteinovi nisu napravili čak ni toliki napor, da odu u Beograd i griju stolice u Arhivu Jugoslavije, u kojemu je za istraživanje već godinama dostupan obiman Titov arhiv. Titov arhiv sastoji se od dva fonda: Kancelarije maršala Jugoslavije (obuhvaća razdoblje od 1943. do 1953. u 186 arhivskih kutija) i Kabineta predsjednika Republike (od početka 1953., kad je Tito prvi put izabran za jugoslavenskog predsjed-

dnika, pa do njegove smrti 1980. godine, u 2432 kutije). U ovom drugom fondu postoji još i Titov Lični fond (16 kutija), u kojemu je njegova osobna korespondencija. Možda je broj ovih arhivskih kutija preveliki izazov za historičare tipa Goldsteinovih? Što je s arhivom Predsjedništva SFRJ? Arhivom CK SKJ? Oba su također u Arhivu Jugoslavije u Beogradu. I u njima ima puno toga Titovog i o Titu!

Kako je moguće pisati o Titu, a ne otići u njegov arhiv? Ili, otići u Moskvu, gdje je također obimna dokumentacija o Titu? Već na ovome knjiga Goldsteinovih pada na ispit. Prema temeljnim pravilima „historiografskog zanata“, kako to tepaju Goldsteini, njihova knjiga kod objektivnog analiziranja odmah bi pala na ispit, morali bi na popravni. No, Goldsteini očito misle da su dovoljni sami sebi! I to je legitimno, ali je krajnje bezobrazno i drsko, a onda i zločesto, druge autore omalovažavati i klevetati, izmišljati i manipulirati.

Upravo su to Goldsteini učinili u osvrtnu na knjige koje smo Pero Simić i ja izdali u izdanju Večernjeg lista prije nekoliko godina – „Tito-fenomen stoljeća“, „Tito-tajne vladara“, „Tito-strogo povjerljivo“ i „Pisma Titu“. Goldsteini u pogovoru svoje knjige, pod naslovom „Tito kao povijesna tema: od znanosti do šunda“, ovo pišu: „U Titovoj biografiji ima još ponešto nepoznatog, a ovom smo knjigom nastojali razriješiti samo neke od tih nepoznanica. Međutim, naš tekst ne otkriva nekakve velike 'tajne', jer takvih niti nema. Iz Titove se biografije ne mogu graditi neke teorije zavjere, kako bi željeli sugerirati, primjerice, Pero Simić i Zvonimir Despot (Simić u svojoj knjizi 'Tito, tajna veka', Despot u 'Tito, tajne vladara'), te u zajedničkom uratku 'Tito, strogo povjerljivo'. Njih su dvojica marljivo obavili veliki posao u beogradskim arhivima, a Simić posebno vrijedan u Moskvi. Priličan broj dokumenata koje su otkrili koristili smo u našoj knjizi, što osobito vrijedi za dokumente iz Moskve koje je Simić objavio u knjizi 'Svetac i magle'. Međutim, opća je slabost njihovih knjiga da su posve jednosrane. Obojica polaze od unaprijed zadane tvrdnje da je Tito beskrupulozni karijerist i

beskarakterni smutljivac, u mutnoj službi sovjetsko-kominterovske obavještajne centrale, pa onda toj nedokazanoj tezi pretežno prilagođavaju izbor dokumenata, još više interpretaciju. Despot donosi i neka neovjerljiva i krajnje neovjerljiva svjedočenja koja Tita prikazuju kao homoseksualca, pa proizvoljno tvrdi da postoje podaci po kojima je stvarni Josip Broz nestao na galičijskoj fronti 1915. i da mu je netko tada ukrao identitet, itd. Simić za svoje jednosrano obrušavanje na Tita vjerojatno ima i neke osobne motive. Po vlastitu priznanju, 1972. je na strani Tita sudjelovao u rušenju liberalnog srbijanskog vodstva, što mu je očigledno sada žao, pa naknadni obračun s tada voljenim predsjednikom mu možda služi i za reviziju vlastitih mladenačkih stavova.“

Ma koliko iznenađujuća i za Goldsteinove kompromitujuća, oni u toj izmišljotini nisu sasvim originalni. Nekolicina anonimnih beogradskih titoista mi je svojevremeno zamjerila da sam se otkrivanjem Titove decenijama skrivane brilijantne staljinističke prošlosti svetio „najvećem sinu naših naroda i narodnosti što me je smijenio 1972. Koliko su Goldsteinovi u krivu, što bi rekli Dalmatinci, najbolje se vidi iz jednog tek otkrivenog dokumenta koga su Titu pred njegov obračun sa srpskim liberalima pripremili najpovjerljiviji suradnici njegova kabineta. Poslije citiranja nekih „bogohulnih“ izjava vođe srpskih liberala Marka Nikezića u ovoj specijalnoj informaciji se kaže: U konfrontaciji s drugom Titom još gori je Petar (Pero) Simić, predsjednik Saveza omladine Srbije, koji na sednici Predsjedništva republičkog Saveza omladine kaže: „Dugo godina omladina (u Jugoslaviji) je zaglupljivana shvatanjima da nacionalno pitanje kod nas ne postoji“, da se „zdrava nacionalna osećanja ne samo ne razvijaju, već sputavaju“, da se nezadovoljstvo omladine stanjem u društvu „često prigušuje i na brutalan način, a da joj se zauzvrat nudi tutorski odnos“ (SKJ, da se „nacionalna ravnopravnost u Jugoslaviji „ne rešava oštrim rečima i stisnutim pesnicama.“ Itd., itd. (Goldsteinovi ovu informaciju mogu naći u Titovoj zaostavštini u Arhivu Jugos-

lavije u Beogradu, signatura 837, KPR, II-4/85. A o Titovom staljinističkom obračunu sa hrvatskim i srpskim rukovodstvom 1971/72. opširnije u mojoj dokumentarnoj knjizi „Broz protiv Tita“, Laguna, Beograd, 2014.)

Nadam se da poslije toliko godina nije neskromno reći da ja od onoga što sam govorio i radio 1971–72. nikad nisam pravio politički kapital. Prosto govorio sam i radio ono što sam mislio, pa nemam nikakve potrebe da na bilo koji način „ispravljam“ svoju biografiju. To su bila moja uvjerenja, a ne kapital za političku karijeru koja me nije interesovala. Pogotovo ne poslije njegovog staljinističkog obračuna sa hrvatskim i srpskim rukovodstvom i vodećim slovenačkim liberalom Stanetom Kavčičem, kada je bilo više nego jasno da se Tito vraća ideologiji svoje mladosti, a da Jugoslaviju baca u naručje sovjetskog diktatora Leonida Brežnjeva. Neka mi oprostí moj prijatelj Slavko Goldstein, koga sam svojedobno ugostio i u svom stanu u Beogradu, ali više zbog juniora, a ne zbog seniora moram reći: da bi se temeljno i objektivno govorilo o jednoj tako kontroverznoj ličnosti kao što je bio Tito mora se mnogo više istraživati, a manje kompilirati.

Simić je već na svojoj biografiji dokazao da su oni obični falsifikatori povijesti. Mene pak zapanjuje nešto drugo. Koliko uopće Goldsteini razumiju ono što čitaju? Koliko su oni uopće sposobni u elementarnom rasuđivanju? Ili je zločestoća u njima prema neistomišljenicima i onima koji im se guraju u područje toliko velika da im nisu bitne činjenice, nego za potrebe difamacije izmišljaju i kleveću? Prvo i osnovno, ni Simić ni ja u istraživanju i pisanju knjiga nismo išli od unaprijed zadane tvrdnje, kako to podmeću Goldsteini. Trebalo bi čitati što piše u knjigama, a ne ono što se nekome pričinja, kao Goldsteinovima.

Zanimljivo je kako Goldsteini podmeću manipuliranje arhivskim dokumentima, kako smo ih birali za potvrde naših teza, što dakako nije istina, i to se vidi u knjigama. Ali odakle Goldsteini znaju da smo dokumente pomno birali, kad nemaju pojma što ima u arhivima? Sami sebi skaču u usta!

Kad su pak u pitanju optužbe na račun moje knjige „Tito – tajne vladara“, doista se pitam koliko su oni uopće pročitali, i koliko shvatili, a koliko su zapravo površni i maliciozni? Kako ne bih prepričavao, donosim tekst iz uvoda te knjige, koji se odnosi na moje istraživanje hrvatskih arhiva u pogledu Titove biografije, pa sami prosudite tko je u pravu: „Hrvatski arhivi posve su druga priča. U njima gotovo da i nema ništa o Titu. To je uglavnom i očekivano jer je Tito nakon 1945., kad je osnovana nova država, sve svoje funkcije obnašao u Beogradu, pa je ondje i arhivska građa. Nešto o njemu sačuvano je iz predratnog razdoblja. U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, čiji su mi djelatnici mnogo pomogli i kojima na tome zahvaljujem, to su u prvom redu dokumenti o njegovu uhićenju 1927. u Zagrebu i ispitanju godinu dana poslije, razdoblju koje je prethodilo tzv. „bombaškom procesu“. Tada ga je na sudu branio poznati zagrebački odvjetnik Ivo Politeo, ali znakovito je da je u njegovoj ostavštini, koju inače čine dosjei ljudi koje je zastupao, o Titu ostao samo jedan zapis. Titov dosje izuzet je i nema ga, a ostalo je samo Politeovo ideološki obojeno sjećanje na suđenje, napisano 18. listopada 1951. i objavljeno još za Titova života.

Nešto o Titu može se naći u ostavštini njegova ratnog liječnika Stjepana Steinera. Osim nekoliko loših ratnih fotografija, kod njega je najzanimljivije to da je počeo pisati Titovu političku biografiju. Nema podataka o tome kad je nastala ta biografija, ali u njoj nema ništa novo. Očekivano je ideološki pristrana. Ima ukupno 80-ak stranica, počinje s proljećem 1927. kad je Broz izabran za sekretara Oblasnog odbora Saveza radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije u Zagrebu, nastavlja se „bombaškim procesom“ 1928. i tamnovanjem, a najvećim dijelom opisuje Titove moskovske godine.

Hrvatski povjesničar Ivan Očak dugo je godina istraživao po ruskim arhivima. Njegova je ostavština pozamašna, ali i u njega je Tito siromašan. Nešto malo može se naći u sačuvanim, ali vrlo lošim magnetofonskim snimkama i prijepisima njegovih razgovora s Miroslavom Krležom koji govori i o Titu. Tu su i sjećanja predratnog komunističkog

revolucionara Tome Nikšića, koji se u Moskvi susretao s Titom. Nikšić je bio na Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina Zapada (KUNMZ), a u sjećanjima samo u tri navrata spominje Broza: „Privremeni vršilac dužnosti upravnika naše škole na Kumzu bio je Grgur Vujović. On je bio i predstavnik KPJ u Kominterni. Često je u svojim predavanjima isticao Osmu zagrebačku partijsku konferenciju i Otvoreno pismo Kominterne. Naročito je isticao ulogu konferencije u razračunavanju s frakcijama u Partiji. Isticao je da je najrevolucionarnija partijska organizacija tih godina bila u Zagrebu i ona je najviše pridonijela da partijska organizacija ozdravi od frakcijskih borbi. Mi tada naravno nismo znali da tu glavnu ulogu nosi Josip Broz Tito. Vujović je završio u staljinističkim čistkama.“ [...] „Jednom zgodom poslao me Karlo Mrazović da odnesem na korekturu članak za Bilten drugu Valteru u hotel Lux. Čini mi se da je radio u sobi br. 14. Kad sam ušao u sobu pozdravio sam ga i odložio članke na stol. Drug Tito me upita: 'Što ima novoga na Kumzu?' Nešto sam ukratko rekao, jer nije bilo osobitih novosti. Tito je uzeo pero i počeo pisati, pogledao me je i kao da je htio upitati imam li još što reći, ja sam shvatio da trebam ići i da je naš razgovor završen.“

I treće Nikšićevo sjećanje odnosi se na sastanak u vezi s građanskim ratom u Španjolskoj: „Nakon što je Parović završio svoje izlaganje, nama se obratio Tito govoreći da bi on rado znao čime se mi u ovim danima bavimo. Mi smo mu odgovorili da radimo u tvornici. Na to će Tito: 'Zaboga, zar Rusi nemaju radnika, nego im vi sad radite, ja bi vama rekao nešto drugo, da vi koji nemate zanata, da na brzu ruku skleplate neki zanat. Trebat će vam to u domovini. A kad imaš zanat lakše ćeš dobiti posao. A kad dobiješ posao trudi se da budeš najbolji radnik. S tim ćeš biti zapažen, pa kad sa svojim drugovima radnicima razgovaraš, oni će primiti kako im dobro govoriš i potom će te cijijeniti. Kad ocjeniš da postoje uvjeti za akciju, za zahtjev za poboljšanja uslova rada, povećanje plaća itd. što će neminovno voditi štrajku, tada te poslodavac neće moći cinkati kao neradnika i probisvijeta, nego

kao svog protivnika, klasnog protivnika, a u tome ti slučaju može samo politička cijena rasti.' Naveo je i negativne pojave kod nekih radnika koji su ranije završili Kumz i našli se u zemlji na partijskom radu, a nisu bili sposobni da se negdje zaposle. Oni su se pogrešno postavili, osjećali su se kao neki činovnici, spagirčili bi kakav letak i čekali pred tvornicama radnike, pa kad oni izlaze iz tvornice, onda bi ih zvali, družu, družu i guraj mu letak u džep. A umoran i gladan radnik pošalje druga dovraga i letak ne pročita nego ga jednostavno baca. Znači, treba ići u tvornicu raditi i biti dobar radnik i tako stjecati radničko povjerenje. Ne zaboravite da se od politike ne živi nego od rada. Za vrijeme četverogodišnjeg studija na Kumzu izredalo se nekoliko desetaka raznih nastavnika i profesora i ostalih funkcionera partije, ali ovako nešto nije ni jedan rekao kao što nam tada reče Tito. Vidljivo je da je Tito bio čvrsto uvjeren da je jedini put borbe radničke klase i partijskog vodstva u zemlji, a ne izvan zemlje.“

I to je sve iz Titova predratnog doba. Iz ratnog vremena zanimljiv je pak pronađeni ustaški tekst koji nikad nije objavljen u tadašnjoj javnosti. Riječ je o ustaškom biltenu „Viesti“ koji je služio za interno informiranje ustaškog zapovjednog kadra, i sve su se informacije u njemu više-manje vodile pod oznakom „vrlo tajno“. Jedna takva informacija objavljena je u tom biltenu 12. kolovoza 1944. pod naslovom „Iz tajnog života Josipa Broza“. Informacija je glasila: „Podatke, ovdje iznesene o Josipu Brozu dao je jedan tehničar, koji je vodio gradnju mosta preko Bednje, to je isto spreman javno potvrditi. On izjavljuje. 1931. god. povjerena mi je bila izgradnja mosta preko rijeke Bednje kod kaznenog zavoda u Lepoglavi. Budući da je to bio državni posao, to sam iz kaznenog zavoda u Lepoglavi dobio kao pomoćnu radnu snagu kažnjениke. Kako je fundaza samog mosta uslijed mekanog terena bila vrlo duboka, to sam bio prisiljen raditi noću, da izbjegnem poplavi vode, pa sam u tu svrhu zamolio ondašnjeg 'upravitelja' kaznenog zavoda, da mi dađe na raspolaganje jednog stručnog radnika – kažnjениka, koji će mi montirati električno svjetlo.

On mi je poslao jednog čovjeka u plavom dresu sa kažnjeničkom kapom i crnim naočalima, koji mi se je predstavio imenom Josip Broz. Ja sam mu dao smjernice za rad i isti mi je montirao potrebno svjetlo. Nakon dovršenog rada ja sam ga pozvao u obližnju gostionicu 'Zemljica', te sam mu ponudio da uzme nešto za jelo i piće. Sjeo sam s njime za stol i pitao sam ga zašto je u zatvoru, te mi je odgovorio, da je zatvoren kao komunist. Ja sam mu na to ispričovijedao, da sam bio isto zatvoren kao član HRS-a, pa ga je to donekle približilo k meni i postao je prema meni otvoreniji. Govorio mi je o socijalizmu i marksističkoj teoriji, koju su mu ucijepali na njegovom komunističkom kursu u Moskvi. Sjedeći tako u razgovoru s Josipom Brozom osjetio sam češće u njegovom pogledu nešto užasnog i odvratnog. Osim političkih rasprava bila je Brozu najmilija tema o seksualnim problemima, te je na tu liniju češće svraćao svoje razgovore i citirao mi neka djela, koja su to u tančine obradila u Sovjetskoj Rusiji. Pokraj mosta imao sam sagrađenu drvenu baraku, koja je služila kao spremište cementa i gdje mi je kažnjeni Anton Belobrajić, zidar, izrađivao betonske konzole za naslon mosta, kod kojega je Josip Broz češće ulazio i iza zatvorenih vrata ostao dulje vremena u baraki. Ovo njegovo ulaženje u baraku postalo mi je sumnjivo, pa sam jednog dana otišao do stijene barake i zavirio kroz pukotinu, gdje mi se je ukazao stravičan prizor, kako Broz vrši spolni akt s kažnjenikom Belobrajićem. Nakon odlaska Broza upitao sam Belobrajića, kako može imati ovako gnjusnan dodir sa čovjekom, ovaj mi je stidljivo odgovorio, da nema novaca, a Broz da mu dobro plaća. Broz mi je u toku našeg razgovora predbacio zašto slijedim politiku Hrvatske seljačke stranke, jer da je to glupo, pošto da su seljaci obična stoka, koja ne zaslužuje nikakve slobode, već jedino kolhoz u kojemu će se preparirati pod diktaturom proletarijata. Komunisti da u svojim agitacijskim programima imaju naročitu taktiku obećati seljacima slobodu, da mu isti posluži kao dobar objekt za revoluciju, ali kad dođe do ostvarenja njihove komunističke revolucije, onda da mu treba pokazati 'knutac'. Hvalio se je kako se u

Sovjetskoj Rusiji kažnjava neposlušnost seljaka i kako se je jednostavno u masama strijeljalo seljake. Seljaci i radnici su još nespješni, govorio je Broz. Oni će za račun komunističke partije sve napraviti, rušiti, paliti i ubijati, a poslije kada se ostvari plan Sovjetske revolucije, sve ono što su prije za račun komunističke revolucije i kapitalističke spalili i uništili morat će ponovno graditi, ali ne po svojoj volji i kapitalističkoj volji, već po planu komunističke države. Nakon dovršenog rada na mostu nisam više vidio Broza.“

Danas je nemoguće utvrditi istinitost svih ovih navoda. Jedino što je sigurno točno u tome jest to da je Tito tada doista robijao u Lepoglavi i da je imao povlašten status. O tome piše Steiner u svojoj neobjavljenoj i nedovršenoj Titovoj biografiji: „Prema zatvorskim propisima, morao je osam sati dnevno raditi. U Lepoglavi je dvije godine radio u zatvorskoj električnoj centrali. Slobodno se kretao po cijeloj golemoj zatvorskoj zgradi radi nadgledavanja instalacija i popravaka. Čak je povremeno mogao izaći u selo Lepoglavu, na zahtjev mještana kojima je također obavljao popravke. Te izlaske redovito je koristio za održavanje veze između komunista u zatvoru i partijske organizacije u Zagrebu, koje su išle uglavnom preko njega. Kad je upravnik lepoglavskog zatvora bio tužen od svog prerevnog pomoćnika zbog tolerancije prema komunističkim zatvorenicima, i posebno prema Brozu, on je iskazao: 'Kako je on (tj. Broz) bio vrlo dobar i ispravan radnik centrale, ja sam ga tu i ostavio u radu... Napolju izvan zavoda obavljao je isto tako opravke u pratnji ložaća Horvata, a ne sam... Ja Josipa Broza poznajem još iz rata, jer smo bili zajedno u ropstvu u Rusiji, ali zato on nije imao nikakve naročite privilegije...' Sva ta opravdanja nisu pomogla upravniku dr. Bohačeku. On je morao otići u prijevremenu penziju, na njegovo je mjesto došao beskrupulozni karijerist dotadašnji pomoćnik, a Broz je s još trojicom istaknutijih komunističkih zatvorenika prebačen u strožu kaznionicu u Mariboru.“

Građu za pisanje Titove biografije poslije rata, u Jugoslaviji, počeo je prikupljati

hrvatski kazališni djelatnik i publicist Pavao Cindrić, što je u njegovoj ostavštini i sačuvano, ali većinom je riječ o izrescima iz novina i njegovim osobnim bilješkama. No, u tom prikupljanju došao je i do podataka o Brozovu sudjelovanju u Prvom svjetskom ratu i popisu tadašnjih austrougarskih vlasti koje su Tita vodile kao nestalog, nakon što je zarobljen u Rusiji. Cindrić je to poslao Titu u Beograd, o čemu je 15. kolovoza 1966. jugoslavenskog vođu obavijestila njegova Služba za štampu: „Obavještavajući da prikuplja građu za biografiju druga Predsjednika, književnik Pavao Cindrić, iz Zagreba, poslao je priložene faksimile dokumenata Kriegsministeriuma K. U.K. do kojih je došao u Vojnom muzeju u Beču. Uz isto pismo, P. Cindrić je poslao drugu Predsjedniku i drugarici Broz svoje knjige Grički milenij, Pjesnici Zagrebu i Hrvatski i srpski teatar. Književniku Cindriću zahvalili smo na knjigama i dokumentima.“ Spominju se zapravo dva dokumenta, Popis gubitaka i Alfabetski popis. Prvi je objavljen u Beču 10. prosinca 1915., a drugi 26. siječnja 1916., i u oba je Josip Broz proglašen nestalim. U popratnim generalijama navedeno je da je riječ o Josipu Brozu, pripadniku 25. regimente, odnosno 25. domobranskog puka, Hrvat u nacionalnosti, rođenom 1892. u općini Zagorska Sela, Klanjec, po činu izviđačkom dočasniku.

Za poslijeratno razdoblje u hrvatskim arhivima ima vrlo malo materijala o Titu. Primjerice, u fondu CK SKH nalaze se uglavnom dokumenti koji su službeno stizali iz Beograda. Nešto se više može naći ako se istražuje dokumentacija o njegovim posjetima i boravcima u Hrvatskoj te govorima i sastancima s rukovodstvom SR Hrvatske. Slično je i kad se počne istraživati osobne fondove. Tako se o Titu nešto može naći u ostavštini njegove desne ruke u Hrvatskoj, Vladimira Bakarića. No to nisu Bakarićeve bilješke ili uspomene, nego dokumenti koji su također službenim putem njemu stizali iz Beograda, ili stenogrami razgovora koje je Tito vodio u više navrata s hrvatskim rukovodstvom. I drugi bivši hrvatski komunistički dužnosnici sigurno imaju slične spise u svojim privatnim arhivima. Neki od njih,

primjerice iz ostavštine bivšeg jugoslavenskog saveznog sekretara za vanjske poslove Josipa Vrhovca, osvanuli su u medijima. I kod onih još živućih sigurno bi se nešto moglo naći, posebice kod Budimira Lončara i Milke Planinc. Lončar je bio posljednji jugoslavenski savezni sekretar za vanjske poslove, prije toga na različitim pozicijama u diplomaciji, počevši od tajne službe zadužene za Zapad. Milka Planinc bila je pak hrvatska partijska šefica nakon sloma Hrvatskog proljeća 1971. te polovinom 1980-ih predsjednica savezne vlade koja se tada zvala Savezno izvršno vijeće.“

Treba li normalnom čitatelju ikakav zaključak nakon svega? Za kraj opet citiram kolegu Geigera: „Netko mudar nedavno je izrekao da su naši povjesničari u mnogo slučajeva veća sramota od naše povijesti!“.

*Zvonimir Despot
Pero Simić*

Goran Latinović, JUGOSLAVIJA I SKANDINAVSKE ZEMLJE (1918–1945); DIPLOMATSKI, EKONOMSKI I KULTURNI ODNOSI, Filozofski fakultet, Banjaluka 2014, 238 str.

Iako su teme iz političke, uključujući i diplomatsku istoriju najzastupljenije u srpskoj istoriografiji (a i šire), jugoslovensko-skandinavski odnosi do ovog rada Gorana Latinovića, docenta na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci, bili su u početnoj fazi istraživanja. Razlog je prvenstveno u velikim zahtjevima koji se postavljaju pred istraživača, a vide se iz stvaralačkog puta koji je prešao autor ove knjige.

Svoje istraživanje on je zasnovao na širokoj izvornoj podlozi. Riječ je, prvenstveno, o arhivskoj građi Arhiva Srbije i Arhiva Jugoslavije u Beogradu, te Švedskog nacionalnog arhiva i Švedskog vojnog arhiva u Stokholmu. Koristio je i objavljene zbirke dokumenata, statističke preglede, štampu, memoare, putopise. Stoga ga je istraživački put vodio u više beogradskih biblioteka: Narodnu biblioteku Srbije, Centralnu biblioteku Srpske akademije nauka i umetnosti, Biblioteku Srpske patrijaršije, Biblioteku